

Расціслаў Мсціславіч: князь і чалавек

Андрэй МЯЦЕЛЬСКИ,
кандыдат гістарычных
наук

Сярод дзяржаўных дзеячаў Старажытнай Русі ёсць шмат асоб, якія хоць і не займалі княжацкія сталы непасрэдна на тэрыторыі сучаснай Беларусі, але былі звязаны з нашымі землямі і ўнеслі важкі ўклад у гістарычны лёс беларускага народа. Вылучаецца постаць смаленскага князя Расціслава Мсціславіча, які быў адным з самых вялікіх дзяржаўных дзеячаў Смаленскай зямлі дамангольскага часу, і памяць пра яго захавалася як у летапісах, так і ў жыццёпісаннях і настаўленнях нашчадкаў.

Расціслаў Мсціславіч (у хросце Міхаіл) быў сынам кіеўскага князя Мсціслава (у хросце Фёдар) Уладзіміравіча Вялікага (1076–1132) і шведскай прынцэсы Хрысціны, дачкі караля Инге Старэйшага. Дата нараджэння Расціслава дакладна невядома. Аднак, улічваючы запіс у зборніку кіеўскага Міхайлаўскага манастыра – «... княжение его 60 летъ было» [1, с. 282] – і той факт, што памёр князь 14 сакавіка 1167 года, можна меркаваць: ён нарадзіўся ў 1107 ці 1108 годзе.

На смаленскім княжацкім стале Расціслаў Мсціславіч апынуўся ў 1125 годзе і займаў яго на працягу болей як 40 гадоў. Ён хутка праявіў сябе як палітычны дзеяч: прымаў удзел у справах, што тычыліся ўсяго ўсходнеславянскага свету, выкарыстоўваючы іх для замацавання ўплыву Смаленскае княства значна пашырыла сваю тэрыторыю і стала адным з самых уплывовых на Старажытнай Русі.

У Смаленску велікакняжацкім намеснікам быў бацька Расціслава Мсціславіча Мсціслаў Уладзіміравіч, а яшчэ раней – яго дзед Уладзімір Манамах. Як толькі

Расціслаў Мсціславіч заняў Смаленскі стол, то адразу ж распачаў дзеянні па пашырэнні тэрыторыі свайго княства. Ён уважліва сачыў за падзеямі ў суседняй Чарнігаўскай зямлі і чакаў моманту, каб адарваць далёкія ад Чарнігава землі радзімічаў.

У 1127 годзе чарнігаўскі князь Усевалад Ольгавіч пачаў усабіцу супраць чарнігаўскага князя Яраслава. За апошняга ўступіўся Мсціслаў Уладзіміравіч: у бітве паміж ім і Усеваладам апошні быў разбіты і стаў прасіць міру, аднак Мсціслаў не пагаджаўся. І толькі пасля таго, як у вырашэнні гэтага пытання прыняла ўдзел высокая царкоўная знаць, Мсціслаў пагадзіўся на мір. Менавіта гэтай складанай для Усевалада сітуацыяй і скарыстаўся Расціслаў Мсціславіч, які ажыццявіў паход на землі радзімічаў [2, с. 52] і захапіў тэрыторыі ў ваколіцах сучасных Крычова (Кречют) і Слаўгарада (Прупой) [3, с. 91].

У наступны 1128 год Расціслаў Мсціславіч па загадзе свайго бацькі вялікага кіеўскага князя Мсціслава Уладзіміравіча прымае ўдзел у кааліцыйным паходзе на полацкіх князёў і накіроўваецца на Друцк: «... а другога сына своего Ростислава посла со смоляны на Дръютеск» [4, с. 258; 5, сл. 292].

У 1131 годзе смаленскі князь з братамі Усеваладам і Ізяславам хадзіў на чужы і абклаў яе данінай. У 1132–1135 гадах Расціслаў Мсціславіч звяртае ўвагу на землі, размешчаныя на ўсход ад Смаленска – ім была далучана так званая «Растоўская даніна» – воласці Даброчкаў, Пуціна, Дабраціна, Беніца, Баброўніцы.

Асабліва яскрава роля Смаленскай зямлі і яе князя бачна ў падзеях канца 30-х – па-

ПРА АЎТАРА

МЯЦЕЛЬСКИ Андрэй Анатольевіч.

Нарадзіўся ў 1960 годзе ў г. Котбус (Германія). У 1984 годзе скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я. Купалы, у 1990 годзе – аспірантуру Інстытута гісторыі АН БССР.

У 1977–1979 гадах працаваў тэхнікам лабараторыі тэхнічных сродкаў навучання Гродзенскага педінстытута імя Я. Купалы. З 1990 года – у Інстытуце гісторыі НАН Беларусі, з 2014 года – старшы навуковы супрацоўнік аддзела крыніцзнаўства і археаграфіі.

Кандыдат гістарычных навук (1993).

Аўтар больш як 200 навуковых прац, у тым ліку васьмі манаграфій (дзве – у сааўтарстве).

Сфера навуковых інтарэсаў: археалогія і гісторыя Сярэдняй вякоў і Новага часу.

чатку 40-х гадоў XII стагоддзя, якія былі звязаны з чарговай усабідай, скарыстаўшыся якой, Расціслаў Мсціславіч змог яшчэ больш пашырыць межы Смаленскага княства ў паўднёвым напрамку. Пасля смерці ў 1139 годзе Яраслава Уладзіміравіча Усевалада Ольгавіч займае кіеўскі стол і адразу ж заключае пагадненне з Ізяславам Мсціславічам аб перадачы яму Кіева пасля сваёй смерці ў абыход Ольгавічаў, братоў Усевалада. На такі крок яго вымусіла неабходнасць абараніць сябе ад саюза смаленскіх Мсціславічаў з Юрыем Далгарукім: «Не токмо ныне надлежащими владениями все удовольствую, но и после смерти моеи Кіева мимо тебя ни сыну моему не отдам. Токмо вы не сососчайтесь противо меня со стрьями вашими» [6, слп. 151].

Аднак адразу пасля гэтага Усевалад сам пачаў барацьбу за выгнанне Ізяслава Мсціславіча з Валыні, а Расціслава Мсціславіча са Смаленска «искаше под Ростиславом Смоленска» [6, слп. 304–306; 7, с. 152]. У выніку азартнага гандлю гарадамі і воласцямі, які вялі ў гады княжання ў Кіеве Усевалада Ольгавіча, Мсціславічы неаднаразова аказваліся на баку Усевалада і нават выступалі разам з ім супраць яго братоў Ольгавічаў. Так атрымалася і ў 1141–1142 гадах, калі Мсціславічы пасля новага пераразмеркавання валасцей выступілі разам з Усеваладам супраць Ігара і Святаслава Ольгавічаў, у якіх стало «тяжко на сердце» [6, слп. 310–313]. Крыўды, якія рабілі Ольгавічы Усеваладу і Ізяславу, прымусілі Расціслава спыніць нейтралітэт, і ў 1142 годзе ён апхнуўся пад Гомелем, дзе «взя волость их всю» [6, слп. 311]. Воласці, захопленыя Расціславам у 1142 годзе ў Ігара, засталіся ў складзе Смаленскага княства і размяшчаліся ў міжрэччы рэк Іпуць і Беседзь – паводле больш позніх крыніц яны вядомы як воласці Зароя, Мгліна, Дрокава, Алучыц, Паповая Гара [8, с. 94].

Калі ў 1142 годзе Расціслаў Мсціславіч хадзіў на Гомель, то ягоны брат Ізяслаў Мсціславіч ажыццявіў паход на саюзны Ольгавічам Чарнігаў, а ў 1144 годзе браты разам хадзілі на Галіч, у 1146 годзе – на Звянігарад і абодва разы вярталіся з вялікай здабычай. Дуумвірат Мсціславічаў набіраў моц і адыгрываў вызначальную ролю ва ўсіх справах.

Яшчэ больш узрасла роля Расціслава Мсціславіча, калі ў 1147 годзе на кіеўскі

◀ Расціслаў Мсціславіч

велікакняжацкі стол сеў яго старэйшы брат Ізяслаў і практычна да 1154 года, з невялікім перапынкам у 1150–1151 гадах, у іх руках былі ўсе ніці палітычнага жыцця Русі. У 1154 годзе Ізяслаў Мсціславіч памёр, і старшынства ў родзе Мсціслава Вялікага перайшло да Расціслава. Удзел яго пляменнікаў, валынскіх Ізяславічаў, выходзіць з «отчины» Мсціслава, і з гэтага моманту Смаленскае княства становіцца спадчынным удзелам Расціслава, на які маглі прэтэндаваць толькі яго сыны.

У гэтым жа 1154 годзе князь Расціслаў Мсціславіч сам, праўда, на кароткі час, заняў кіеўскі велікакняжацкі стол, куды яго пазваў састарэлы дзядзька Вячаслаў Ольгавіч разам з жыхарамі Кіева [2, с. 203–208]. Аднак гэта аспрэчылі князі Ізяслаў Давыдавіч чарнігаўскі і Юрый Далгарукі, і ён вымушаны быў пакінуць Кіеў.

Вярнуўшыся ў Смаленск, Расціслаў устанавіў сяброўскія адносіны з Юрыем Далгарукім, які пісаў яму: «Сыну! Мне с ким Рускую землю удержати (как не) с тобою?» [6, слп. 477]. Такі зварот быў выкліканы неабходнасцю заключэння саюза перад палавецкай небяспекай і неабходнасцю нейтралізацыі Ізяслава Давыдавіча.

Ужо ў наступны 1156 год мы ўпершыню сустракаем на старонках старажытнарускіх летапісаў сучасны беларускі горад Мсціслаў. Дзякуючы падтрымцы Расціслава Мсціславіча, Святаслаў Усеваладавіч чарнігаўскі захапіў землі свайго суседа Святаслава Уладзіміравіча. Летапіс не раскрывае

ўсіх падрабязнасцей усобіцы, а толькі канстатуе, што «Том же лете, Святослав иде к брату своему Изяславу, ту стояща у Мъстиславля, створиша мирь с сыновцами своима и возвратися во свояси» [2, с. 209].

У гэтыя ж гады Расціслаў Мсціславіч замацаваў адносіны Смаленска з Разанню, дзе выступаў як абаронца ад прэтэнзій на яе з боку Суздалья. Магчыма, тады ж Расціслаў Мсціславіч прысылаў у Разань і будаўнічую арцель для ўзвядзення Успенскага сабора, які сваёй архітэктурай вельмі нагадвае Барысаглебскі храм на Смядыні ў Смаленску [9, с. 91].

Тады ж Смаленск замацоўвае свой уплыў і ў Вялікім Ноўгарадзе, а таксама пачынае актыўна ўмешвацца ў барацьбу за полацкі стол Рагвалода, на дапамогу якому пасылае сваіх сыноў Рамана і Рурыка з смалянамі, наўгародцамі і пскавічамі.

Сітуацыя на Русі карэнным чынам змянілася, калі пасля смерці Юрыя Далгарукага (15 мая 1158 года) Расціслаў Мсціславіч быў зноў запрошаны на кіеўскі велікакняжацкі стол, на якім ён, дарэчы, і сядзеў да сваёй смерці ў 1167 годзе.

Князь Расціслаў Мсціславіч быў сапраўдным хрысціянінам, і яго жыццё прасякнута не толькі ідэяй выканання княжацкага абавязку як кіраўніка Смаленскага княства, але і ідэяй служэння Богу.

У 1136 годзе ў Смаленскай зямлі адбылася значная падзея. Яшчэ князь Мсціслаў Уладзіміравіч марыў, як пра гэта напісана ў Статутнай грамаце аб заснаванні Смаленскай епархіі [5, с. 141], стварыць у Смаленску самастойную епархію. Але да сваёй смерці ў 1132 годзе ён не паспеў гэта зрабіць, бо не атрымаў дазволу на тое ад кіеўскага мітрапаліта.

Мару бацькі ажыццявіў сын. Князь Расціслаў Мсціславіч дабіўся вываду Смаленска з-пад юрысдыкцыі Пераяслаўскай епархіі і арганізаваў у Смаленску самастойную епіскапскую кафедру, на чале якой быў пастаўлены грэк Мануіл. Пасля чаго ён 30 верасня 1136 года выдаў Статутную грамату, якой забяспечыў матэрыяльна новую кафедру – даў епархіі сёлы, сенакосы, рыбалоўныя і паляўнічыя ўгоддзі, агарод з сям'ёй, якая яго павінна апрацоўваць, распарадзіўся аб выдзяленні з княжацкага двара штогод 8 галоў воску. Акрамя таго, ён надзяляе новаўтвораную епархію дзесяцінай з усіх валасцей Смаленскай зямлі, якія не

ўваходзілі ў княжацкі дамен. Агульная сума, што ішла на царкву, у 1136 годзе дасягала 308,7 грыўны срэбра.

Са Статутнай граматы 1136 года мы даведваемся аб існаванні на сучасных землях усходняй Беларусі валасцей Басея, Прупой, «Кречют», Копысь, Мірацічы, якія былі не толькі адміністрацыйна-тэрытарыяльнымі адзінкамі Смаленскага княства, але сталі пратапопіямі (благачыннямі) Смаленскай епархіі. Таму можна сцвярджаць, што менавіта дзейнасць князя Расціслава Мсціславіча садзейнічала распаўсюджванню хрысціянства на ўсходзе сучаснай Беларусі і пачатку фарміравання там царкоўнай арганізацыі.

Пасля арганізацыі самастойнай епархіі ў гады княжання Расціслава Мсціславіча пачалося актыўнае будаўніцтва мураваных храмаў як у самім Смаленску, так і ў іншых гарадах княства. У 1145 годзе ў Смядынскім манастыры, на месцы забойства князя Глеба, узводзіцца Барысаглебскі мураваны храм, прысвечаны першым рускім святым. Падзея садзейнічала росту аўтарытэту Смаленска. Не пазней за сярэдзіну XII стагоддзя былі ўзведзены мураваныя храмы ў сучасным Перакопным завулку Смаленска і на смаленскім дзядзінцы [10, с. 102, 115, 386]. Да часоў княжання Расціслава Мсціславіча адносіцца і будаўніцтва ў Смаленску мураванага Петрапаўлаўскага храма. Для такой вялікай будаўнічай дзейнасці князь Расціслаў Мсціславіч першапачаткова запрасіў у Смаленск арцель будаўнікоў з Чарнігава, а потым ужо пачала фарміравацца самастойная архітэктурная школа, якая паўплывала на развіццё ўсёй старажытнарускай архітэктуры.

Князь Расціслаў Мсціславіч, акрамя арганізацыі самастойнай епархіі ў Смаленску, прымаў актыўны ўдзел у жыцці і арганізацыйнай дзейнасці царквы на Русі.

Яго старэйшы брат Изяслаў Мсціславіч быў прыхільнікам аўтакефаліі праваслаўнай царквы ад Канстанцінопаля. У 1147 годзе ён загадаў сабору рускіх мітрапалітаў абраць мітрапалітам інака Клімента Смаляціча без звароту да канстанцінопальскага патрыярха. Большая частка рускіх епіскапаў падтрымала гэтыя дзеянні, але частка (наўгародскі епіскап Ніфант і смаленскі Мануіл) ухіліліся ад кантактаў з Кліментам да высвятлення сітуацыі. Паводзіны Мануіла падтрымліваў

і Расціслаў, які быў супраць аўтакефаліі царквы ва ўмовах безупынных міжусобных войнаў, у якія спрабавалі ўцягнуць і царкву. І яго прадачуванні спраўдзіліся.

У 1154 годзе князь Юрый Далгарукі заняў Кіеў і адразу ж выгнаў адтуль Клімента, а на яго месца запрасіў з Канстанцінопаля мітрапаліта Канстанціна. Але той прыбыў у Кіеў толькі ў 1156 годзе – за паўгода да смерці Юрыя Далгарукага. У сваю чаргу, пасля таго як 22 снежня 1157 года ў Кіеў уступіў пляменнік Расціслава князь Мсціслаў Ізяславіч, Канстанцін быў вымушаны пакінуць горад, і на мітрапаліцкую кафедру вярнуўся Клімент Смаляціч.

Царква была на парозе смуты. На Кіеў прэтэндавалі адразу два мітрапаліты. Царкоўная іерархія апынулася ў дваякім становішчы, таму што Канстанцін аб'явіў неспраўднымі ўсе ўказы Клімента Смаляціча і епіскапаў, якія яго падтрымлівалі. І наадварот, Клімент Смаляціч зрабіў тое ж у адносінах да рэскрыптаў, што выходзілі з-пад пяра Канстанціна і яго папалечнікаў.

У гэтых умовах князі Расціслаў Мсціславіч і Мсціслаў Ізяславіч дзеля таго, каб спыніць смуту, вырашылі прасіць канстанцінопальскага патрыярха прыслаць у Кіеў новага мітрапаліта. Аднак мітрапаліт Фёдар, які прыехаў у Кіеў восенню 1161 года, памёр вясной наступнага года, і кіеўскі царкоўны прастол зноў застаўся без кіраўніка. На гэты раз князь Расціслаў Мсціславіч узяў ініцыятыву на сябе і паспрабаваў вылучыць на кіеўскую кафедру Клімента Смаляціча, што, верагодна, можна растлумачыць яго збліжэннем з архімандрытам Кіева-Пячэрскага манастыра Палікарпам, прыхільнікам аўтакефаліі Кіева ад Канстанцінопаля.

Аднак гэтую ідэю не падтрымалі ў Канстанцінопалі, і ў Кіеў у 1165 годзе быў накіраваны новы мітрапаліт грэк Іаан IV. Пасля чаго князь Расціслаў Мсціславіч вымушаны быў з пакарай прыняць яго. Як глыбока веруючы чалавек, князь Расціслаў Мсціславіч неаднаразова спрабаваў пастрывацца ў манахі. Ён прасіў прападобных пячэрскіх старцаў Антонія і Феадосія выканаць яму пострыг, але тыя не пагаджаліся, матывуючы сваю адмову тым, што кожны павінен служыць Богу на сваім месцы, а месца Расціслава Мсціславіча, на іх думку, было на княжацкім стале.

Згодна з паведамленнямі Іпацьеўскага летапісу, князь Расціслаў кожную суботу і нядзелю запрашаў ігумена Кіева-Пячэрскага манастыра Палікарпа і 12 манахаў на трапезу і ніколі, па сведчанні Ступеннай кнігі, не адпускаў іх без падарункаў [11, с. 245–246; 6, сл. 529–531].

Князь Расціслаў Мсціславіч увайшоў у гісторыю Смаленскай зямлі і як будаўнік гарадоў: частка іх з'явілася на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Згодна са звесткамі, запісанымі ў зборніку XVII стагоддзя кіеўскага Міхайлаўскага манастыра, Мсціслаў заснаваў менавіта князь Расціслаў Мсціславіч. «Лѣта 6642 (1135 г.) Ростислав Мстиславич устрои град великий Смоленскъ и церковь созда с[вя]того Сп[а]са верху Смядыни и град Мстиславъль на Вехре онъ же созда; и княжение его 60 летъ было» [1, с. 282].

У гэтай крыніцы дакладна не гаворыцца, што Мсціслаў быў заснаваны ў 1135 годзе. Там называецца толькі імя «создателя» горада – князь Расціслаў Мсціславіч. Што дакладна хаваецца пад словам «созда» – незразумела. Верагодна, Расціслаў Мсціславіч надаў імя свайго бацькі ўжо існуючаму адміністрацыйнаму цэнтру Смаленскай зямлі, назву якога гісторыя да нас не данесла, але археалагічныя матэрыялы бяспрэчна сведчаць пра яго існаванне з XI стагоддзя, і з 1135 года паселішча існуе пад сучасным імем. Апроч таго, ён даў дадатковы штуршок для яго хуткага развіцця.

Таму ёсць сэнс 1135 год лічыць часам з'яўлення сучаснай назвы горада Мсціслава. На карысць гэтага сведчыць і вядомая ў Смаленскай зямлі ў XII стагоддзі традыцыя пасмяротнага ўшанавання памерлых членаў княжацкай сям'і ў назвах гарадоў – Мсціслаў, Ізяслаў, Расціслаў... Апошні, верагодна, ужо назваў у гонар свайго бацькі князь Раман.

Улічваючы, што Мсціслаў Уладзіміравіч Вялікі, бацька Расціслава Мсціславіча, памёр у чэрвені 1132 года, перайменаванне старога адміністрацыйнага цэнтру Расціславам Мсціславічам у 1135 годзе ў гонар свайго бацькі Мсціслава, не падаецца чымсьці нерэальным.

Горадабудаўнічая дзейнасць Расціслава Мсціславіча не абмежавалася толькі Мсціславам. Менавіта ён арганізоўвае на тэрыторыі Смаленскай зямлі горад Ізяслаў, названы ім у гонар свайго старэйшага брата

БЛАГОЧЕСТИВОЕ ОБЫКНОВЕНІЕ

*и любви къ монастырской жизни
Ростислава. 1161 г.*

Ізяслава. Гэты горад згадваецца ў грамаце «Аб пагародзі і пачэсці». Лакалізацыя гэтага паселішча канчаткова не вырашана. Улічваючы год смерці Ізяслава Мсціславіча (1154), можна меркаваць, што створаны ён быў не раней за гэты год.

Акрамя таго, што Расціслаў Мсціславіч «созда» Мсціслаў і Ізяслаў, князь, мяркуючы па археалагічных матэрыялах, пачаў будаваць гарады Дарагабуж і Ельню, а таксама

даў штуршок для далейшага развіцця старых гарадскіх цэнтраў Смаленскай зямлі.

Пачаткам другой чвэрці XII стагоддзя да туюцца ўзвядзенне новых фартыфікацыйных збудаванняў у летапісных Прупое (сучасным Слаўгарадзе), Копысі, Оршы. Пачынае актыўна развівацца паселішча гарадскога тыпу, размешчанае каля сучаснай вёскі Звяровічы Краснянскага раёна Смаленскай вобласці – летапісны горад Красн, будуюцца вялікае паселішча гарадскога тыпу каля сучаснай в. Горы Горацкага раёна. У гэты час становяцца гарадамі Лучын і Жыжэц, якія згадваюцца ў грамаце «Аб пагародзі і пачэсці». Паводле некаторых даных, менавіта князь Расціслаў Мсціславіч арганізаваў у 1151 годзе Мсціслаўскае ўдзельнае княства [12, с. 55].

У канцы 1167 года Расціслаў Мсціславіч задумаў паход на Ноўгарад, дзе збіраўся замірыць наўгарадцаў са сваім сынам Святаславам. Князь спачатку плыў з Кіева па Дняпры і Сажы. У Чачэрску ён на працягу двух дзён сустракаўся са сваёй дачкой Агаф'яй і зяцем, ноўгарад-северскім князем Алегам Святаславічам. За Чачэрскам яго ўрачыста сустракалі смальяне. Прычым у летапісе адзначана прыблізнае месца сустрэчы – за 300 вёрст ад Смаленска [6, сл. 528], а гэта – сучасны Кармянскі раён Гомельскай вобласці. Бліжэй да Смаленска Расціслава сустракалі яго ўнукі, а потым – смаленскі князь, яго сын Раман, епіскап Мануіл, тысячкі Внезд. У Смаленску князь затрымаўся на некалькі дзён і рушыў далей на поўнач праз Таропец, дзе сядзеў на княжанні яго другі сын Мсціслаў. Але там яму стала дрэнна, і паход на Ноўгарад быў адменены. Сын Святаслаў з наўгарадцамі быў выкліканы ў Лукі (Вялікія), дзе і адбылося замірэнне. Пасля гэтага стары князь, які адчуваў сябе ўсё горш, павярнуў назад у Смаленск. Тут стала зразумела, што ён памірае, і яго сястра Рагнеда – полацкая княжна, пачала ўгаворваць брата, каб ён «лечи Смоленьскі в своем ему зданьи». Але, паміраючы, князь разумеў, што лёс кіеўскага велікакняжацкага стала будзе залежаць ад таго, дзе ён памрэ і дзе будзе пахаваны. Таму ён патрабаваў, каб яго як мага хутчэй адвезлі ў Кіеў, дзе і загадаў сябе пахаваць у пабудаваным яго бацькам у 1128 годзе Феадоравым манастыры [13, с. 155], а «если Бог даст мне от этой болезни свободу, то постригусь в Печерский монастырь» [6, сл. 529].

► Капліца ў г. Мсціславе ў гонар Расціслава Мсціславіча

Расціслава Мсціславіча везлі ў Кіеў самым кароткім водным шляхам – па рацэ Дзясне. Але ва ўладанні сваёй сястры Рагнеды, размешчаным у воласці Заруб – «в селе Рогнедине, в Зарубе» (сучасная в. Рагнедзіна Клятнянскага раёна Бранскай вобласці), ён загадаў паклікаць папа Сімяона, каб той прачытаў малітву. Гэта была апошняя пачутая ім малітва – 14 сакавіка 1167 года князь Расціслаў Мсціславіч памёр.

Праз тыдзень цела князя, як ён і завяшчаў, даставілі ў Кіеў яго сыны Святаслаў, Давыд і Раман і пахавалі (21 сакавіка 1167 года) у Феадоравым манастыры [6, сл. 531–532; 13, с. 233].

Аднак, як лічыць даследчык А. Журавель, паколькі такую адлегласць – звыш 500 кіламетраў, за тыдзень, тым больш зімой, праехаць нельга, магчыма, у апублікаваных варыянтах Іпацьеўскага летапісу закралася памылка, і на самай справе пахаванне Расціслава Мсціславіча адбылося 2 красавіка, у Вербную нядзелю [14].

Як бачым, князь Расціслаў Мсціславіч даволі моцна звязаны з сучаснай Усходняй Беларуссю як арганізатар і будаўнік гарадоў і царкоўнага жыцця. Нездарма Праваслаўная царква ўшаноўвае смаленскага князя Расціслава Мсціславіча, які ўваходзіць у пантэон беларускіх святых, 14 сакавіка.

Аднак, калі мы сёння прыедзем у Мсціслаў, то не знойдзем ні вуліцы, ні помніка, ні храма ў гонар святога, які «устрой» горад. Больш таго, у саборным храме Мсціслава, дзе служыць епіскап Магілёўскі і Мсціслаўскі, нават няма асвятчанага прытвора ў гонар гэтага святога і «устройтэля» горада. У храме вісіць толькі невялікая іконка, якую не адразу і заўважыш.

Між тым сёлета ёсць некалькі дат, якія дазваляюць урачыста ўшанаваць памяць гэтага дзяржаўнага дзеяча старажытных часоў і заснавальніка Мсціслава. Прычым у гэтым павінны сумесна выступіць як свецкія, так і царкоўныя ўлады.

Так, сёлета спаўняецца 880 гадоў з дня заснавання Смаленскай епархіі, дзейнасць якой у XII–XIV стагоддзях распаўсюджвалася на тэрыторыю сённяшняга ўсходу Магілёўскай і Віцебскай абласцей (Крычаўскае, Прапойскае, Мсціслаўскае, Копыскае благачынні і благачынні на тэрыторыі сучасных Горацкага, Чавускага, Дрыбінскага, Хоцімскага, Касцюковіцкага,

Клімавіцкага, Чэрыкаўскага, Краснапольскага, Дубровенскага раёнаў), і 860 гадоў з дня першага ўпамінання Мсціслава ў летапісе.

Прыклады плённай сумеснай дзейнасці свецкай і царкоўнай улад ужо далі магчымаць паставіць помнікі святым Еўфрасіні Полацкай, Кірылу Тураўскаму, Сафіі Слуцкай. Магчыма, і ў гэтым выпадку заснавальніка Мсціслава сумеснымі намаганнямі ўдасца ўшанаваць? Бо не шмат у нас гарадоў, пра якія дакладна вядома, хто даў ім назву і арганізаваў у іх побыт.

Прыемна, што першыя крокі па ўшанаванні памяці Расціслава Мсціславіча былі зроблены менавіта ў Мсціславе. Пасля звяртання аўтара гэтых радкоў да старшыні Магілёўскага аблвыканкама У. Даманеўскага непадалёк ад Мсціслаўскага замка ў мінулым годзе была пабудавана капліца ў гонар князя Расціслава Мсціславіча. Застаецца спадзявацца, што праца па ўшанаванні памяці князя, заснавальніка гарадоў і царквы на ўсходзе Беларусі, будзе працягнута. ▀

ЛІТАРАТУРА

1. Шапов, Я.Н. Освящение смоленской церкви Богородицы в 1150 г. / Я.Н. Шапов // Новое в археологии: сб. статей, посвященный 70-летию Артемия Владимировича Арциховского. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – С. 276–282.
2. Алексеев, Л.В. Смоленская земля в IX–XIII вв.: Очерки истории Смоленщины и Восточной Белоруссии / Л.В. Алексеев; Отв. ред. Я.Н. Шапов. – М., 1980. – 264 с.
3. Алексеев, Л.В. Устав Ростислава Смоленского 1136 г. и процесс феодализации Смоленской земли / Л.В. Алексеев // *Slowianie w dziejach Europy*. – Poznań, 1974. – С. 85–113.
4. Алексеев, Л.В. Полоцкая земля: Очерки истории северной Белоруссии в IX–XIII вв. / Л.В. Алексеев. – М.: Наука, 1966. – 295 с.
5. Древнерусские княжеские уставы XI–XV вв. / Отв. ред. Л.В. Черепнин. – М.: Наука, 1976. – 240 с.
6. Полное собрание русских летописей. – Т. 2: Ипатьевская летопись / Академия наук СССР, Ин-т истории; отв. ред. акад. М.Н. Тихомиров. – Москва, 1962. – 938 с.
7. Татищев, В.М. История Российская: в 7 т. / В.М. Татищев; предисл. С.М. Валька. – М. – Л., 1963. – Т. 2. – 352 с.
8. Мязельскі, А.А. Мсціслаўскае княства і ваяводства ў XII–XVIII стст. / А.А. Мязельскі. – Мінск, 2010. – 664 с.
9. Монгайт, А.Л. Старая Рязань / А.Л. Монгайт // Материалы по археологии СССР. – № 49: Материалы и исследования по археологии древнерусских городов. – Т. IV; под ред. Н.Н. Воронина. – Москва, 1955 – 223 с.
10. Воронин, Н.Н. Зодчество Смоленска XII–XIII вв. / Н.Н. Воронин, П.А. Раппопорт / АН СССР, Ин-т археологии. – Л., 1979. – 414 с.
11. Полное собрание русских летописей. – Т. 21: Книга Степенная царского родословия. – Ч. 1 / под редакцией П.Г. Васенко. – СПб, 1908. – 708 с.
12. Раевский, П.М. Род царя, царевен и князей Шуйских и угасший род князей Мстиславских и Ижеславских / П.М. Раевский. – Париж, 1957. – 33 с.
13. Полное собрание русских летописей. – Т. 9–10: Патриаршая или Никоновская летопись / Академия наук СССР, Ин-т истории; подгот. к изд. под набл. акад. М.Н. Тихомирова. – М., 1965. – 256 с. + 244 с.
14. Журавель, А.В. Когда умер Ростислав Мстиславич? / А.В. Журавель // Деснинские древности – III: Материалы межгосударственной научной конференции «История и археология Подесеня» посвященной памяти брянского археолога и краеведа, заслуженного работника культуры РСФСР Ф.М. Заверняева. – Брянск, 2004. – С. 346–352.